

Трофимова Валентина Устиновна

Педагог МБУДО “ЦДОД “Кэрэли” филиал МБОУ “Телигинская СОШ
им.А.А.Пахомова” кружок “Айыллаан”

Чабырбах дьарыгын технологической картатын барыла

Класс: 5

Тема: “Чыыбы – чаабы чабырбахтар”

Дьарык сыала:

Үөрэтэр: Саха фольклорун ураты көрүнгүн чабырбаҕы үөрэтии

Сайыннарар: Оҕо истэр, өйүгэр онорон көрөр дьобурун сайыннарыы

Иитэр: Чабырбах саха норуотун тылынан уус – уран айымньыта буоларын киэн туттуу. Оҕону сизэр – майгы, өй- санаа өртүнэн сайдыытыгар, киһи быһыытынан иитиллэн тахсытытын ситиһии.

Дьарык көрүнэ: бөлөбүнэн үлэ

Дьарык тэрилэ: проектор, экран.

Дьарык былаана:

1. Тэрээһин чаас (2мүн.)
2. Чабырбах өйдөбүлүн, суолтатын билиһиннэри (6мүн)
3. Чабырбахха эрчиллиилэр (8) мүн)
4. Оонньоу (3мүн)
5. Чабырбахха дьүһүйүү (7мүн)
6. Рефлексия (2 мүн)
7. Түмүк (2 мүн)

Дьарык хаамыыта	Учуутал дьарыга	Үөрэнээччи дьарыга
1. Тэрээһин чаас (2 мүн.)	(Учуутал чаабырбахтыыр. Этэҕэ – тэтэҕэ Иэрэн – дьиэрэн Хонкул – инкил Кубулун дьибиллин Бадыа-бүдүө Балаҕан дархан) Учуутал: Аламай күн сыламынан! Үүммүт күн үтүө буолуохтун! Оҕолор эһиги тугу иһиттигит? Учутал : Маладьыастар сөпкө истибиккит. Оччоҕо бүгүнгү дьарык туохха сыһыаннаах буолуой?(оҕолор эһиэтииллэр)	Оҕолор дорооболоһоллор. Сайыына: Чабырбах Марина: Чабырбахха

<p>2. Чабырѳах өйдөбүлүн билиһиннэрийи(бмүн)</p>	<p>Сөпкө эттигит. Бүгүннү дьарыкка саха тылынан уус – уран айымньытын биир ураты көрүнүн чабырѳабы кытта билсиэхпит.</p> <p><i>Учуутал:</i> Оѳолор, чабырѳах истибиккит дуо? Чабырѳах хайдах этиллэрий?</p> <p><i>Учуутал:</i> Маладьыастар. Чабырѳах олоххо баар быһыыны майгыны, итѳэһи – быһаѳаһы, куһаѳан көлдүн майгыны – сигилини олоххо көстүү күлүк өттүн уус – уран бэргэн тылынан хоһуйуу. Чабырѳах тыллара, этиилэрэ дэбигис өйдөммөт ол эрэн тугу эрэ эргитэн этэр айылгылаахтар. Чабырѳабы түргэнник, лабыгыраччы этиллэр, эбэтэр ырыа ангардаах эмиз толороллор. Чабырѳах туһунан дьохуннаах ырытыылары саха биллиилээх фольклорина Г.У. Эргис «Очерки по якутскому фольклору» - диэн кинигэтигэр суруйан хаалларбыта. Кини чабырѳах быһаарыытын манньк этэр: « Чабырѳах норуот тылынан айымньытын көрдөөөх – күлүүлээх, сатирической жанра. Чабырѳах сүрүн анала – норуот олоѳун – дьабаѳын ханнык эмэ кулук өттүлэрин саралааһын, күлүү – элэк гыныы». Чабырѳах хайдах этиллэрин билигин биһиги «Айыллаан» фольклорнай ансаамбыл толоруутуттан билсиѳин. (Видео запись)</p> <p><i>Учуутал:</i> Оѳолор чабырѳабы хайдах туттан – хаптан этэллэр эбиттэрий?</p> <p><i>Учуутал:</i> Сөпкө эттин .Сирэйи араастаан хамсатан – имсэтэн, тылы имигэстик уонна иннигэһэ суох ааѳар наадатыгар бэйэни кытта элбэхтик үлэлиэххэ, үгүстүк эрчиллиэххэ наада. Чабырѳах</p>	<p>сыһыаннаах</p> <p>Надя: чабырѳабы истибитим ыһыахха. Миша: Мин кэнсиэргэ оѳолор толорууларын истибитим Оля :чабырѳах түргэнник этиллэр</p> <p>Оѳолор видео запись көрөллөр Люба: хас биирдии чабырѳах ис хоһоонун араастаан туттан-хаптан көрдөрөллөр</p>
--	---	--

<p>3. Чабырҕахха эрчиллиилэр(8)</p>	<p>тургэнник эрэ этиллэр буолбакка, тыла чуолкайдык иһиллэр буолуохтаах. Онон эрчиллиии кэнниттэн чабырҕаҕы этии чэпчиир даҕаны, түргэтиир даҕаны. Билигин оннук эрчиллиилэр холобурдарын көрүүбүн(учуутал эрчиллиини быһаарар)</p> <p>Тыл былчыннарын сайыннараp эрчиллиилэр</p> <p>1. Айахпытын кыратык сэгэччи аһабыт. Тылбыт конотук сытар, 1 ахсаанна тылбыт тобото уоьэ тииспитигэр анньыллар, 2 ахсаанна миэстэтигэр тоннон кэлэр, 3 ахсаанна тылбыт тобото таналайга анньыллар, 4 ахсаанна миэстэтигэр тоннон кэлэр, 5 ахсаанна тылбыт тобото тоьо барарынан ыытабыт, 6 ахсаанна миэстэтигэр тоннон кэлэр.</p> <p>2. Угольчики. Тылбыт тоботунэн 2 дьабадьыбытын хардары таары анньыалыыбыт</p> <p>3. Уоспут ыпсыылаах, тылбытынан тииспитин ыраастыырдыы тогуруччу эргитэбит.</p> <p>4. Хамаанданан тургэнник уларытан иһэбит:</p> <ul style="list-style-type: none"> - “чашечка” (тылбыт ортотугар оңхой) - “лопата” (тылбытын босхолуубут уонна таыгар быктарабыт) - “трубочка” (тылбытын 2 кытыытын холбоон трубкалыы тутабыт) “змейка” (тылбытын куурдэн синньигэс уьуктаах тылбытын былтаннатабыт) <p>Уос былчыннарын сайыннараp эрчиллиилэр</p> <p>1. ”Тимэхчээн” – уоспутун хомуйа тутан иннин диэки умурутэбит 2 ахсаанна тииспитин кордорбокко ырдатабыт</p> <p>2. Уоспутун иннигэр тутабыт (умуруччу)</p> <p>1 ахсаанна уна диэки, 2 ахсаанна конотук, 3 ахсаанна ханас диэки, 4 ахсаанна конотук, 5 ахсаанна муннубут диэки уоьэ таьаарабыт, 6 ахсаанна конотук, 7 ахсаанна аллараа диэки,</p>	<p>Оьолор эрчиллиилэри толороллор</p>
-------------------------------------	--	---------------------------------------

8 ахсаанна конотук
3. Уоспутун умуруччу тутабыт
уонна тогуруччу эргитэбит
4. 1 ахсааңна уоьэ уоспутун оро
тардан уоьэ тииспитин килэрэтэбит
(аллараа уос хамсаабат), 2
ахсаанна уоьэ уоспут хамсаабат
аллараа тииспитин килэрэтэбит

1 –кы эрчиллии

Бу эрчиллиигэ уостарын хайдах
тутталларын уорэтиэххэ соп. Сурун
туттуунан уоьу чорботон, ымаган
ааьы буолар.

Кус – хаас

Куллур – халлыр,

Тун – тан,

Тункур – танкыр

Тус – тас тустэ

Тыыны эрчиллиилэрэ:

- холкутук үстэ диринник

тыынныбыт

- испит түгэбэр салгын ылыбыт

уонна бытааннык таһаарабыт

(түөспүтүнэн тыыммапыт)

- “Чүмэчини үрүү” ыйар

тарбахпытын иннибитигэр

туттубут уонна чүмэчини үрэр

курдук үрэбит (сыыйа

ыраатыннанан иһэбит)

- мурун хайаһаһын тарбахпытынан

бүөлүүбүт салгыны биир

хайаһаһынан ылабыт уонна

тарбахпын миэстэтин

атастаһыннанан баран салгыны

мурун биир хайаһаһынан

таһаарабыт

- “Түргэн тыын” (Салгыны

хачайдааһын) Атааххын кыратык

ахчатын, чиккэччи туруллар.

Салгыны муннунан ылан баран

айаххынан таһаараһын

Чабырбах ааьарга тыыны сопко

ылыыга эрчиллиилэр

1-кы эрчиллии

Муннубутунан испитигэр тыын

ылабыт, ону сыыйа 5 ахсаанна

диэри чабырбах ааьы этэн таһаарабыт

Сыыр урдугэр 1 Дьогуоскэ олорор

Сыыр урдугэр 2 Дьогуоскэ олорор

Сыыр урдугэр 3 Дьогуоскэ олорор

Сыыр урдугэр 4 Дьогуоскэ олорор

Сыыр урдугэр 5 Дьогуоскэ олорор

2-с эрчиллий

Андь арыылаабыт сымьыта 1
Андь арыылаабыт сымьыта 2
Андь арыылаабыт сымьыта 3
Андь арыылаабыт сымьыта 4
Андь арыылаабыт сымьыта 5

(Тыын ыллараан баран, салгыы биир тынынан 6- 10 ахсаанна диэри аахтарабын, тыын ыллара – ыллара салгыы барыахха сон).

Аһаҕас дорҕооннорго

эрчиллийлэр:

- испит тугэбэр салгын ыллыбыт уонна бытааннык дорҕооннору биирдии- биирдии сыыйа этэбит (туоспүтүнэн тыыммаппыт). **И, Э, А, О, У, Ы**

- испит тугэбэр салгын ыллыбыт уонна биир уьун тынынан бу аһаҕас дорҕооннору холбуу этэбит.

Артикуляционнай гимнастика

Киьи тыла долгуйдабына болуостэн хаалар, санарарга ыарахан буолар. Онон чуолкайдык санарарга ыарахан буолар. Ол чуолкайдык санарар инниттэн тылы эрчийэр олус суолталаах.

Бүтэй дорҕооннорго

эрчиллийлэр:

- Б –п, Б –п, Б –п, П –б П –б, П –б

- Би –би-би - бипп,

Бэ-бэ-бэ- бэпп,

Ба- ба- ба- бапп,

Бо- бо- бо- бопп,

Бу- бу-бу –бупп,

Бы- бы- бы- быпп

- Буп –тап- топ- тып – топ

Муп- тап – топ- тып- топ

Туп – тап –топ – тып – топ

Руп – тап –топ – тып – топ

Ньуп- тап –топ – тып – топ

Дьуп - тап –топ – тып – топ

- Кти –гди – хти

Ктэ –гдэ –хтэ

Кта – гда –хта

Кто –гдо –хто

Кту- гду- хту

Кты –гды – хты

Чабырбахха эрчиллийлэр

Харыйа – хоруйа

Холбууйа – халбыйа

<p>4.Сынньалаг мүнүүтэ (3мүн)</p> <p>5.Чабырбахха дьүһүйүү. (Бөлөбүнэн үлэ 7мүн)</p>	<p>Хаахыр – кыыкыр Хаххан – халбан</p> <p>Наннах - ныннах, Ноннох –нуннук Нэннэк –нинник Ноннох – нуннук</p> <p>Таммах – тыммах Томмох – туммух Тэммэх –тиммих Тэммэх - туммук</p> <p>Тылы маннык эрчийии чабырбах аафарга эрэ буолбакка, уопсайынан чуолкайдык ыраастык санара үөрэнэргэ олус туһалаах буолар. Оҕолор эрчиллии кэнниттэн ким тыла сылайда?</p> <p>Маладьыастар. Өскөтүн тылгыт, уоскут былчыннара сылайар буоллабына эрчиллиини сөпкө онорбуккут. Сылайдыгыт дуо?</p> <p>Холкутук үстэ диринник тыынныбыт. Билигин «Хаар бырахса» оонньоохпут. Ким хаар бырахсарын сөбүлүүрү?</p> <p>Чэ, бэрт билигин икки хамаандаҕа арахсабыт, уун утары турабыт. Бу слайдаҕа баар тэкиһи керөбүт:</p> <p>кир – киир, кэс- кээс, тас- таас, мус – муус, кыл – кыыл, бар – баар, тис – тиис. Илиибитигэр хаары ыллыбыт. Бастакы бөлөх кылгас аһаҕас дорҕоонноох тылы этэр. Ол аата кинилэр хаардаарын чугас бырабаллар. Онтон иккис бөлөх уһун аһаҕас дорҕоонноох тылы. Хаары ыраах быраҕар. Чэ,эрэ оҕолор оонньоубутун саҕалаатыбыт</p> <p>Оҕолор, үс бөлөххө арахсабыт. Ааткытын-суолгутун толкуйдуугут. Билигин хас бөлөх аайы чабырбах кылгас репертуарын биэриэм.</p>	<p>Муся: мин айабым сылайда</p> <p>Миша: тыныны эрчиллиитигэр муннум аһыйда</p> <p>Коля: сылайдым</p> <p>Оҕолор бары: Мин!</p> <p>Оҕолор оонньоулар</p> <p>Оҕолор бөлөххө арахсан үлэлиллэр.</p>
--	--	--

<p>6. Рефлексия (2мүн.)</p> <p>7.Түмүк.(2мүн.)</p>	<p>Чабырџаџы чуолкайдык, араастаан туттан-хаптан бөлөџүнэн ааџыыга болџомтоџутун уураџыт. Чабырџах ис хоџоонун тиздэргэ кыһаллабыт.</p> <p>- Оџолор бүгүннү дьарыкка туох сананы биллигит? Туохха үөрэннигит? Эһиги санааџытыгар маннык дьарык интэриэһинэй дуо?</p> <p>Чабырџах киһи тылын, өйүн сайыннарар уонна норуот педагогикатын иитэр- үөрэтэр ньымаларыттан биирдэстэрэ буолар. Чабырџах саха норуотун тылынан уус- уран айымньытын биир ураты көрүнэ буоларынан киэн туттуоџун, умнумуоџун.</p>	<p>оџолор бэйэлэрин санааларын этэллэр.</p>
--	---	---